

The major part of the book is dedicated to *Princely Tumulus 139*. Excavation of tumulus 139 took place in the summer of 1994. It was located on the north-west edge of the cemetery, the diameter measured 19 m, with height of 2 m. Besides the princely-warrior grave, another six burials were found in the tumulus (figs. 26, 27, p. 43sq). The original tumulus was enlarged when the princely grave with wooden chamber 3 x 1.6 m was added. In grave 1 there were ceramic pot and fragmented pin. Škoberne is comparing the pot with cylindrical rim to the similar findings from Podzemelj, Škrilje, Libna and Kapiteljska njiva in Slovenia, on the other hand the pin with globular head is analogous to the Trans-Danubian pins found in Cimmerian contexts. Grave 2 was damaged, few remains of black vessel, probable on the foot, with relief decoration, were in it. The form and decoration point to the Early-Hallstatt of Lower Carniala and White Carniola. Grave 3 contained so-called Proto-Certosa fibula defined by elongated foot with raised button on the terminal of the foot dated to the late Ha C. The vessel (*ciborium*) was found in the grave 4 along with an iron spearhead, iron knife, whetstone and iron ring (Fig. 33-35, p. 50sq). The grave was intact rectangular grave pit; no trace of deceased was mentioned. The *ciborium* is an early type of this kind of Lower Carniola pottery, but the decoration (spirals) shows the tradition of Pannonian Urn-Field Culture. Škoberne dates the vessel from the grave 4 to the horizon Podzemelj 2 at earliest, but the main focus of use of this form of pottery was phase Stična-Novo Mesto. To the southern part of the tumulus there was grave 5 with the boat-shaped fibula of Eles Masi's type with profiled button, variant B. Fibulae of this form belong to the women jewellery and were dated to the beginning of phase Stična - Novo Mesto or Santa Lucia I C 1-I C 2.

The special attention is paid to the grave 6. Unfortunately, very aggressive chemical composition of the soil caused the decay of bone and organic material; however, the arrangement of the grave goods supports the hypothesis about the burial of two bodies (fig. 46, p. 64). Two groups of finds were established in the grave 6 (fig. 38, p. 56). The northern section contained Dular's first type vessel with conical neck, cups with handles and pottery situla decorated on shoulders with bronze nails. Under the pottery sherds there was an iron spearhead. Next two groups of finds were distinguished in the southern part of the grave chamber. Horse equipment was placed on the western side. The centre of this section contained bowl-shaped helmet and iron pin. Bronze bow fibula and iron bracelet were found together near to another three iron bracelets (fig. 45, p. 63). The outstanding findings, apart from the helmet, were more than fifty bronze Y-shaped studs for the bridle straps. The reconstruction of the harness on horse head is pictured on fig. 50. The position of the grave goods suggests double burial with unexpected position of the female burial: between the male and horse equipment. This leads to the hypothesis that two individuals were buried in different periods. Škoberne is giving a detailed comparisons for every object found in warrior grave, beginning with pottery. The urn with bronze handles (fig. 43, p. 61) should be paralleled to the one from Molnik dated to phase Ljubljana III a. Similar urns in Este were dated to the late 8th century BC. Of the same date is single-loop bow fibula with swollen bow (pl. 14: 3). The cross-shaped strap joints (pl. 6) are of the Danubian origin; the cheek-pieces of the horse bit are classical type of phase Ha C1, according to Kossack. The pin with two knobs and guard from grave fits well into this phase. The bowl-shaped helmet was reconstructed in the *Römisch-Germanisches Zentralmuseum in Mainz* (fig. 54, p. 72). After Starè, it belongs to the variant D of the bowl-shaped helmets. New find from Budinjak opened new discussion on typology of this kind of helmets. Škoberne came to conclusion that the Budinjak group of bowl-helmets should be established, consisting of eponymous helmet and helmets from Tscherberg and Hallstatt, grave 175. They share the same form of knob on the top disc and certain technical details in the way the knobs were fastened to the helmet. The author has also grouped the helmets in terms of differences in the formation of the top disc (fig. 67, p. 89). The table (fig. 68) on p. 90 represents the combination of grave

goods from graves with bowl-helmets. The identical equipment in these warrior graves of Early Hallstatt is apparent. Analogous to the Budinjak grave 6 in tumulus 139, spearhead and pin, along with the pottery, appear almost as a rule in the graves containing the bowl-shaped helmets. Horse equipment was in one third of all graves with this type of helmets. Very accurate analysis of grave goods, supported with many illustrations, also the geographical distribution of findings (fig. 67, p. 89) enabled Škoberne to confirm the existence of six different workshops of bowl-shaped helmets.

The central and lowest grave in the tumulus 139 at Budinjak was female grave 7 with the iron jewellery and set of pottery consisting of two large pots, a cup with high handle, shallow bowl and *ciborium* i.e. footed bowl with triangularly perforated foot (fig. 74, p. 100). The globular pots with conical neck and funneled rim represent Urn-Field Culture tradition, they are assigned to the Podzemelj-horizon. The goblet on conical foot is hard to classify to any of Dular's groups of Lower Carniola pottery. Most likely it could be placed chronologically into the Stična-Novo mesto 2 or Serpentine Fibula horizon, meaning a bit later than the other pots in the grave nr. 7. But, the manner of relief decoration allow the comparison to Podzemelj and the "SAZU Courtyard" cemetery where similar decorated pottery was dated to 9th and 8th century BC. Typical for the Early Hallstatt period is the small cup (Pl. 18: 1) of the type very frequently found in graves at Budinjak.

In *Conclusion* the short summary of tumulus 139 on Budinjak is given. Double grave 6 contained one male and one female individual, graves 3, 5 and 7 were female, graves 1, 4 and possibly 2 were of male persons. The earliest burial in the tumulus is central grave 7 of a female, whose size and rich grave goods denote a prominent social status, perhaps related to individuals buried in the princely grave 6. Burial 7 would be dated to phase Podzemelj 1, princely grave 6 and grave 1 to the phase Podzemelj 2, while the remaining graves from the tumulus would be somewhat later. They date to Stična-Novo mesto horizon. The beginning of the Budinjak cemetery can be dated to the phase Ha C1, that would be corroborated with the new results of dendro-chronological researches - round the year 800 BC, thus to the very beginning of the Iron Age.

The book is supplemented with the analysis of six samples of bronze taken from the bowl helmet performed in the *Römisch-Germanisches Zentralmuseum in Mainz*. The helmet from Budinjak was made from an alloy composed of copper (69.4%) and tin (16.4%). The remaining, in order of quantity, goes to lead, arsenic, antimony and silver. At the end of the book is a catalogue of seven graves from princely tumulus (pp. 125-154) including 20 plates with drawing of objects

Dunja GLOGOVIČ

Quadrivium sulla strada di Augusto dalla preistoria all'età moderna. Maurizio Buora (ured.). *Archeologia di frontiera* 3, Trieste 1999. 198 strani, veliko slik.

Serijski *Archeologia di frontiera* izhaja iz arheoloških problemov Furlanije in jih povezuje s širokim območjem med severnim Jadranom in srednjim Podonavjem. Ukvarja se tudi z mejami, ki so se na prostoru Furlanije in Vzhodnih Alp oblikovale v posameznih obdobjih, ter z ekonomskimi in kulturnimi vplivi, ki so te meje vedno znova prečkali. Tretja knjiga v seriji, *Quadrivium*, govori o odzivu manjšega prostora na velike politične spremembe.

Leta 2 pr. Kr. je bila, sodeč po miljnkih, zgrajena cesta, ki je povezovala Julijo Konkordijo z Norikom. Cesta, ki je sledila starim prazgodovinskim pote, je morala prečkati razvejani nižinski tok reke Tagliamento. Vzhodno od Tagliamenta je na križišču več poti ležala pomembnejša naselbina z imenom *Quadrivium*, današnji Codroipo. Območje Codroipa, sicer ugodnimi razmerami za kmetijstvo, je bilo torej vedno pomembno kot dobro prehodno ozemlje, z zvezami med Apeninskimi polotokom, Padsko nižino in Vzhodnimi Alpami, hkrati pa je ležalo na robu večjih administrativnih enot.

V prvem poglavju, ki ga je prispeval *Giovanni Tasca*, je pregledno prikazana mlajša in pozna bronasta doba v Furlaniji in posebej na območju Codroipa. Podrobneje so predstavljene raziskave na naselbini Rividischia. Sondiranja in površinska zbiranja so dala bogate keramične in kovinske najdbe, ki kažejo na življenje med 13. in 9. st. pr. Kr. V tem obdobju je bila nižina vzhodno od Tagliamonta gosto poseljena, v materialni kulturi so opazne močne povezave s kraškimi in istrskimi prostorom.

Leta 1995 so ob zaščitnih izkopavanjih v Codroipu (trg Marconi) naleteli na 3 m globok jarek. Zatrapan je bil s celimi amforami in deli amfor, ki so imeli funkcijo drenaže. Na dnu je bil jarek zasut še z velikimi količinami črepinj kuhinjske in namizne keramike, ki so prišle v nasutje kot že odpadni material. Gradivo je zaključena enota iz srednjeavgustejskega obdobja in kaže, da je bil jarek zapolnjen na koncu tega obdobja.

Maurizio Buora in *Giovanna Cassani* sta pripravila študijo drobnega keramičnega gradiva, ki daje dober vpogled v to, kakšna keramika je bila v rabi v srednjeavgustejskem obdobju v Furlanski nižini. Zaradi razvejane trgovine, ki je bila iz Italije usmerjena proti Vzhodnim Alpam, je predstavljeno gradivo izredno pomembno tudi za širši prostor. Srečamo oblike, ki so jih v velikih količinah tovorili na Štalensko goro. Prepoznamo posode, ki so bile posamič odkrite v Istri (Sermin, Fornace), v notranjosti Slovenije (Razdrto, Nauportus, Emona, Kranj, Celeja, Novo mesto) in v Sisciji. Med gradivom iz Codroipa je zelo malo keramike s črnim premazom. Med sigilato prevladujejo zgodnje oblike z visečimi ustji, največ iz severnoitalskih delavnic, manjši del je bil narejen v Etruriji. Avtorja obravnavata tudi razširjenosti posameznih žigov na teri sigilati. Med fino keramiko so prisotne še skodelice Sarius, čaše Aco in nepremazana keramika tankih sten. Pojavljajo se sklede iz sive prečiščene keramike, cilindrične severnoitalske oljenke, zgodnji vrči in pokrovi iz delno prečiščene keramike. Med grobo keramiko srečamo lokalne lonce z valovitim ustjem in okrašene z metličanjem. Prisotnost loncev vrste Auerberg je zelo pomembna, saj gre za najstarejši dobro datiran kontekst s to obliko v Furlaniji. Mineraloške in kemične analize loncev Auerberg, ki jih je predstavil v posebnem prispevku *Christof Fügler*, kažejo, da je v Furlanski nižini obstajalo več lokalnih proizvodnih centrov. V skupku iz Codroipa najdemo še amfore vrste Lamboglia 2, Dr. 28, Dr. 2-4, Dr. 6A, Dr. 6B ter pokrovčke za amfore. Natančno so bili analizirani žigi na amforah.

Buora ugotavlja, da manjkajo v skupku nekatere običajne vrste keramike, ki bi jih sicer pričakovali, npr. velike melnice in pekači, prav tako ni v njem kovinskih predmetov ter izdelkov iz kosti in stekla. Keramika izvira iz različnih območij severnoitalske nižine in le v majhni meri iz Etrurije. Na razvoj območja okoli Codroipa v srednjeavgustejskem obdobju je morala močno vplivati trgovina z Norikom, ki se je razcvetela kmalu po priključitvi rimski državi leta 15 pr. Kr. Intenzivnemu prometu po starih poteh je kmalu sledila izgradnja ceste.

V središču Codroipa so raziskovali tudi srednjeveške in novoveške plasti. Rezultate, z največjim poudarkom na študiju keramike, so predstavili *Massimo Lavarone*, *Giovanna Cassani* in *Geremia Nonini*. Monografija se zaključuje z antropološko analizo skeletov odkritih v Codroipu, ki jo je prispevala *Licia Usai*.

Pomembno arheološko gradivo iz Codroipa je bilo predstavljeno hitro po odkritju in temeljito. Monografija ni zanimiva samo za lokalno zgodovino, temveč tudi za širši prostor. Najprej prinaša primerjalno gradivo za obdobje mlajše in pozne bronaste dobe, še pomembnejša pa se zdi zaključena srednjeavgustejska celota za široko vzhodnoalpsko in zahodnobalkansko območje v obdobju romanizacije.

Jana HORVAT

Forschungen zur römischen Keramikindustrie. Produktions-, Rechts- und Distributionsstrukturen. Akten des 1. Trierer Symposiums zur antiken Wirtschaftsgeschichte. Karl Strobel (ured.). Trierer Historische Forschungen 42, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2000. 239 strani, veliko slik.

Simpozij, ki je potekal leta 1998 v Trierju, je bil posvečen vprašanjem proizvodnje, trgovine in pravnim odnosom v masovni proizvodnji keramike od 1. st. do pozne antike. Udeleženci so se ukvarjali s problemi, ki se pojavljajo na območju severozahodnih provinc rimskega imperija, to je v Galiji Belgiki, Zgornji in Spodnji Germaniji ter v Reciji. Rezultati simpozija pa po pomenu presegajo območja posameznih provinc - prispevajo k razumevanju gospodarskega in družbenega življenja v celotnem imperiju.

V uvodnem poglavju *Karl Strobel* predstavlja stanje raziskav o strukturah rimskega gospodarstva, posebno na področju obrtniške proizvodnje. Pravni viri za lončarstvo, ki jih je zbral *Hans Wieling*, so zelo skromni. Zato so toliko pomebnejše študije konkretnih lončarskih središč in sintetična obdelava določenih vrst keramike, saj lahko bistveno prispevajo k rekonstrukciji proizvodnih in distribucijskih struktur.

Metodološka vprašanja pri raziskovanju obrtnih, pravnih in socialnih struktur v masovni sigilatni proizvodnji obravnava *Gunnar Fülle*.

Osrednje mesto zaseda prispevek *Wolfganga Cyszsa* o obrtniških strukturah v lončarski vasi v Schwabmünchnu in v sigilatni manufakturi v Schwabeggu. Schwabmünchen je izredno dobro, moderno raziskana naselbina z grobiščem. Ob poti skozi naselje so bile postavljene v vrsti majhne hiše, za njimi lončarske peči. Organizacija vasi in posameznih hiš kaže na družinske delavnice in zelo skromen bivalni standard. Očitno je od 2. st. dalje obstajala tukaj obrtniška vas, kjer so v okvirih družinske obrti izdelovali najra-zličnejšo, tudi zelo kakovostno keramiko. Po drugi strani pa so morali biti udeleženi tudi kapitalsko močni trgovci, ki so prodajali izdelke iz Schwabmünchna daleč navzdol ob Donavi. V Schwabeggu, 500 m stran od Schwabmünchna, je bila na začetku 3. st. ustanovljena posebna lončarska manufaktura, ki je proizvajala samo sigilato. V ozadju se vidi načrtna podjetniška iniciativa z velikim kapitalom, ki prihaja iz Rheinzaberna. Z ustanovitvijo novega centra v Schwabeggu, ki je od starega oddaljen več kot 600 km, si zagotovijo novo tržišče ob srednjem toku Donave, pri čemer ostane dose-danji trg Rheinzaberna in njegovih podružnic nedotaknjen.

Podobno tudi *Bertrand Hoerner* ugotavlja v raziskavi o začetkih vzhodnogalskih proizvodnih središč iniciativo na osnovi velikega kapitala. V kraje Chémery-Faulquemont in v Boucheperon v Lotaringiji sta prišli istočasno skupini delavcev iz Lezouxa.

O žigih z dvojnimi imeni na galski sigilati piše *Jeanne-Marie Demarolle*. Lončarske delavnice iz Mainza predstavlja *Alexander Heising*, keramično proizvodnjo na področju Wetteraua *Susanne Biegert*. Oskrbo s sigilato v 2. st. v Köngnu in razvoj švabskih sigilatnih središč obravnava *Martin Luik*. *Armand Desbat* in *Fabienne Vilvorder* podajata pregled trierske keramike s črnim premazom, ki je nadregionalno razširjena v severozahodnem delu imperija. Za proizvodnjo in trgovino so verjetno stali veliki trgovci iz Trierja. O najmlajši reliefni sigilati iz Trierja piše *Martin Frey*, o proizvodnji pozne sigilate in argonske sigilate v severni Galiji pa *Raymond Brulet*, *Benoît Misonne* in *Marc Feller*. *Jens Dolata* je predstavil raziskave na opekah iz severnega dela Zgornje Germanije. *Allard Mees* je z metodo korespondenčne analize žigov iz Arezza, Cincellija in Rheinzaberna ugotavljal relativno kronologijo in organizacijsko strukturo v lončarskih središčih. V Rheinzabernu je delovalo sedem velikih anonimnih skupin, ki so bile dolgotrajne in sočasne.

Rezultati simpozija so pokazali na močno podjetniško iniciativo, udeležbo kapitala, močno organizacijo proizvodnje in distribucije. Po drugi strani pa se vidi, da so lončarji živeli v zelo skromnih materialnih in socialnih razmerah. Vključitev v velik proizvodni proces pa jim je vendarle zagotovila eksistenco.

Jana HORVAT